
MILOŠ NEMANJIĆ

JUGOSLOVENSKA IZDAVAČKA PRODUKCIJA

Pregled podataka iz „Revolucija knjige” od R. Escarpit-a

Pred nama je knjiga o knjigama — davno očekivana i dobro došla »Revolucija knjige« poznatog francuskog stručnjaka u ovoj oblasti.

Bogata sadržajem, jer pokreće sva značajna pitanja u vezi sa knjigom — počev od njenog nastanka, funkcija, izdavanja, pa do položaja pisca i uloge čitalaca, ona nas u ovom trenutku interesuje samo jednom svojom stranom: bogatom i zanimljivom statističkom građom za većinu zemalja sveta, među kojima se nalazi i Jugoslavija. Mada su podaci dati za 1965. godinu kao poslednju, značaj ovih podataka i u ovom trenutku ogleda se u tome što su oni izneti na jednoj uporednoj osnovi i u hronološkom i u predmetnom smislu. Ovi podaci se odnose na ukupan broj naslova u svetu, na osnovnu strukturu izdavačke produkcije pojedinih zemalja — pri čemu je podela na funkcionalnu i literarnu knjigu najznačajnija, na tiraže i na udeo prevoda u pojedinim nacionalnim produkcijama, na jezike sa kojih se prevodi i na oblasti iz kojih se najviše prevodi. U isto vreme, ti podaci su u skoro svim prikazima dati uporedno za 1950. i 1965. godinu.

Ma koliko ova poslednja godina bila udaljena od nas, što pretpostavlja neke promene, ne verujemo da su se neki odnosi u toj meri izmenili da bi prikaz ovih sistematizovanih podataka sasvim izgubio na svom značaju. U svakom

slučaju, poređenja koja možemo da izvršimo na tako bogatoj statističkoj građi, već su za sebe vredna pažnje.

Kada je 1965. godine svetska izdavačka produkcija obuhvatila 450.000 naslova, Jugoslavija se sa 7.980 naslova našla na osmom mestu među 27 evropskih zemalja. Petnaest godina ranije, godine 1950, jugoslovenska izdavačka produkcija obuhvatala je 4.371 naslov. Ovaj porast proizvodnje, međutim, ima samo relativan značaj. U odnosu na svetski porast, koji se uzima za indeks 100, porast jugoslovenske produkcije knjiga je označen sa 79,5. Po Escarpit-u, to znači relativno nazadovanje. U ovoj grupi zemalja sa nešto većom stopom porasta, ali ispod 100, nalaze se još SR Nemačka, Japan, Švajcarska i Čehoslovačka, a sa nižom stopom od jugoslovenske Švedska, SSSR, Poljska, Velika Britanija i Holandija.

Međutim, sa obimom proizvodnje od skoro 8.000 naslova u 1965. godini, Jugoslavija se nalazi među 14 zemalja čija proizvodnja knjiga predstavlja 77 odsto svetske proizvodnje.

Escarpit daje i jedan pregled za socijalističke zemlje, zanemarujući jezičke razlike, iz koga se vidi da je ukupna proizvodnja 9 zemalja koje pripadaju socijalističkom bloku iznosila 1965. godine 122.000 naslova, a to je 29 odsto svetske proizvodnje. Samo, ovako veliko učešće izdavačke produkcije socijalističkih zemalja u svetskoj proizvodnji javlja se zbog velike proizvodnje SSSR-a, koji u proizvodnji ovih 9 zemalja učestvuje sa 62,5 odsto.

Inače, prosečan tiraž svetske produkcije u 1965. godini iznosio je 14.000 primeraka. U isto vreme, tiraž u zemljama velike proizvodnje knjiga kretao se tada između 10.000 i 20.000 primeraka.

Jugoslovenski prosečan tiraž u to vreme bio je 7.500 primeraka. Među 12 zemalja za koje je dat ovaj pregled, ona se našla na šestom mestu. Ispred nje su bile skoro sve socijalističke zemlje i Čile. Samo je Čehoslovačka imala manji prosečni tiraž od jugoslovenskog.

Kakva je, međutim, struktura ove izdavačke proizvodnje, uzimajući u obzir naslove?

Funkcionalna knjiga u proizvodnji svih zemalja ima najveći udeo, ali se one ipak znatno razlikuju u procentu. Escarpit je napravio četiri grupe. U prvoj grupi, sa 90 odsto proizvodnje funkcionalne knjige, nalazi se sedam zemalja, među kojima su: Meksiko, Australija, SSSR, Peru i Poljska. Jugoslavija se, sa 75 odsto funkcionalne knjige, našla u četvrtoj grupi, koja obuhvata osam zemalja, među kojima su: Švedska, Velika Britanija i SAD.

Uzimajući u obzir napomenu Escarpit-a, da se u industrijalizovanim zemljama sa visokim standardom postotak funkcionalne knjige održava u tradicionalnim granicama, dok je u zemljama u razvoju u porastu, mogli bismo da zaključimo da Jugoslavija sa relativno malim učešćem funkcionalne knjige, pošto ne spada u zemlje sa visokim standardom, nije bila uskladila svoju proizvodnju ove vrste knjiga sa stvarnim potrebama društva koje se nalazi u fazi razvoja.

S druge strane, zanimljivo je i indikativno učešće književnosti u izdavačkoj produkciji Jugoslavije. Prema Escarpit-u, književna proizvodnja se u većini zemalja relativno stabilizovala. To znači da se postotak dela iz kategorije »književnost« u periodu od 1950. do 1965. kretao između 22,5 odsto i 23,0 odsto. Negde se čak zapaža i tendencija opadanja ovog procenta.

Jugoslavija se sa 29 odsto knjiga iz oblasti književnosti u 1965. godini našla na 8—10 mestu među 27 evropskih zemalja. To je veliki porast u odnosu na 1950. godinu, kada je učešće tih knjiga iznosilo 18 odsto.

Escarpit dalje ističe da se u kategoriji razvijenih zemalja najbrojnija skupina u 1950. godini kretala između 25 i 29 odsto, a u 1965. između 20 i 24 odsto. U kategoriji zemalja u razvoju ista se skupina nalazila 1950. između 20 i 24 odsto, a 1965. između 10 i 14 odsto.

Međutim, u okviru 27 evropskih zemalja zapaža se izvesna tendencija grupisanja: u 22 zemlje ovi postoci knjiga iz oblasti književnosti kreću se između 22 i 34 odsto.

Kakva je uloga prevoda u toj produkciji?

Prevodi obuhvataju 8—9 odsto svetske proizvodnje po naslovima. Godine 1965. učešće prevoda u svetskoj produkciji iznosilo je 8 odsto.

Jugoslavija spada u grupu velikih prevodilaca, koja obuhvata 18 zemalja. Sa 20,9 odsto prevoda ona se u svojoj grupaciji našla na devetom mestu. Sa manjim postotkom prevoda javljaju se Mađarska, Čehoslovačka, Bugarska i Rumunija od socijalističkih zemalja, kao i Portugalija, Danska, Pakistan, Finska i Turska od ostalih zemalja.

S druge strane, posebno je zanimljivo sa kojih se jezika najviše prevodi i iz kojih se oblasti najviše prevodi.

Engleski je nesumnjivo jedan od dominantnih jezika sa kojih se prevodi. U toj grupaciji gde je engleski dominantan jezik, Jugoslavija se sa 20 odsto prevoda sa engleskog našla među 38 zemalja na 37. mestu. Drugi dominantni jezik sa koga se u Jugoslaviji prevodilo bio je nemački — sa 13 odsto prevoda.

Po prevodima knjiga iz oblasti književnosti, sa 56 odsto, Jugoslavija se među 52 zemlje našla na 14. mestu. Iza nje je šest socijalističkih zemalja.

Polazeći od tako visokog procenta udela knjiga prevedenih iz oblasti književnosti, Jugoslavija se, prema izrazu Escarpit-a, nalazila među zemljama »niskog literarnog tlaka«. To bi značilo da ona srazmerno svojoj veličini nema ni dovoljno pisaca ni dovoljno čitalaca. On navodi dve osnovne komponente koje podstiču život knjige: to je, s jedne strane, postojanje, odnosno nepostojanje značajnog broja obrazovanih stanovnika (koji su ekonomski jaki i politički uticajni i, s druge strane, raznolikost, odnosno jednoobraznost ukusa u ponašanju čitalaca, bez obzira na brojčanu vrednost.

Međutim, Jugoslavija se nalazi na prilično visokom mestu među navedenim zemljama i po prevodima knjiga iz oblasti društvenih nauka: sa 20 odsto prevoda knjiga ove vrste ona se našla na 9. mestu. Ispred nje je samo Rumunija od socijalističkih zemalja.

Zato je neznatno učešće prevoda iz oblasti egzaktnih i primenjenih nauka: sa 5 odsto prevoda ove vrste Jugoslavija se nalazila na 30. mestu.

Najzad treba izneti jednu interesantnu tezu Escarpit-a o odnosu broja naslova prema veličini stanovništva. Uzimajući u obzir broj naslova je količnik nizak, to znači da se velik broj stava na milion stanovnika, on kaže sledeće: »Ako stanovništva zadovoljava razmjerno malim brojem naslova, što kod visoke proizvodnje odaje tendenciju jednoobraznosti, a kod niske tendenciju nečitanja. Ako je, naprotiv, količnik visok, tada se može pretpostaviti da stanovništvo, čak i kad je malobrojno, ima mnogostruke i raznolike zahtjeve« — (str. 107—108).

Jugoslavija je godine 1965. imala 409 naslova na milion stanovnika i sa tim brojem naslova nalazila se na 15. mestu među 27 zemalja za koje je dat ovaj pregled. Ispred nje su Cehoslovačka i Mađarska, a iza nje Rumunija i

Poljska. Međutim, ne treba zanemariti da se među zemljama sa niskim količnikom nalaze i SSSR, SAD, Kanada, Japan i Italija.

U Jugoslaviji, pri relativno niskoj proizvodnji, verovatno da je posredi druga tendencija — tendencija nečitanja.

U svakom slučaju, problem izdavanja, rasturanja, kupovanja i čitanja knjiga je u isto vreme ekonomski i kulturni problem, pa je u okviru jednog napisa koji pretenduje da pruži samo prikaz, teško ulaziti u svu složenost te problematike.

Ako posluži za neka poređenja sa sadašnjom izdavačkom produkcijom, što je moguće na osnovu nekih drugih napisa u ovom broju, ovaj kratak prikaz će opravdati svoje pojavljivanje.

